

הלכות תפלה סימן קכא קכב

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק א]

ובסימן קיד ג' תפלה אברהם ע"ה קטן ט, ובריש סימן קפז.

2) שבכל המקומות האלו מבואר במג"א שנחשב משנה ממטבע שתיקנו חכמים בברכות רק אם פתח בברכה או חתם בברכה במקום שלא תיקנו, אבל אם רק שינה בנוסח עצמו ולא אמר אותו לשון ממש שתיקנו, לא נקרא משנה מהמטבע.

סימן קכא

דיני מו"דים

[משנ"ב ס"ק א]

לא ישתה עד שיצא הרק מפיו¹ וכו', ועין לעיל סימן צו ע"ה ב'.

1) ובטעם הדבר כתב הערוך השלחן (ס"ב), שאם יורק בשעה ששוחה, נראה כאילו ח"ו יורק על מה שמתפלל.

2) שמבואר שם מה יעשה כשצריך לירוק באמצע שמונה עשרה.

[משנ"ב ס"ק ב]

נעשה שדרו נחש לאתר שבע שנים³.

3) וטעמו מבואר בטור שזה מורה כנגד מדה, שהיה לו לכרוע ולקוף כנחש והוא לא עשה כן, לכן נעשה שדרו לנחש.

ומה שהחמירו בכריעה זו יותר מהכריעה בברכת אבות, כתב התורת חיים (בי"ק טז, א) שהכריעה בברכת ההוראה היא כדרך שאדם מורה להבירו ששוחה בהכנעה, וכל העומד בקומה זקופה נראה ככופר ברב.

[משנ"ב ס"ק ב]

בקב"ב "הטוב שמך"⁴ וכו', וכצ"ל בסימן קיג ע"ה ז'.

4) ואם טעה בה ואמר מו"דים דרבנן, כתב בשו"ת מהרש"א אלפאנדרי (ח"ב סי' ב-ג) וכן הורה הגרש"ז אייערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח סכ"ח), שאם חתם את ברכת 'הטוב שמך' כד"ן, יצא ידי חובה. מאידך, בשו"ת לבושי מרדכי (ח"ג סי' ה) הסתפק בזה, שכוין שמטיים במחיים דרבנן ברוך אל ההודאות, יתכן שנחשב שכבר חתם את הברכה.

5) וראה שם (ס"ק יב) שהובא מחלוקת האם זוקף את עצמו קודם שאומר 'השם', ובאמירת 'השם' כבר יהיה זקוף, או שזוקף את עצמו בתיבת 'השם'.

[משנ"ב ס"ק ג]

המקוץ קפטי רשיות⁶.

6) ואם אינו כופל ברציפות אלא מפסיק איזה זמן, כתב לעיל (סי' טא ס"ק כב) לענין כפילת תיבות בקריאת שמע, שאם ממתין איזה זמן בין הקריאה הראשונה לשניה אין משתקין אותו, ואפילו אין זה מוגנה, וכתב המקור חיים (שם סי' ד"ה כשקורא) שצריך להפסיק יותר מכדי שאילת שלום.

ומטעם זה מצינו עוד דברים שאין לכופלם, שכתב ברמ"א לעיל (סי' טא ס"ב), ובמשנ"ב שם ס"ק כח) שיש להזהר לא לענות על ברכה שתי פעמים 'אמן', ועוד כתב לעיל (סי' טו ס"ק לא) שאסור לענות פעמיים 'אמת' בסוף קריאת שמע. וכשלא כיוון בפסוק 'פותח את ידך' ועליו לחזור לאומרו שנית, כתב בספר עוד יוסף חי (לבעל הבן איש חי פ' יוגש אות ח) שמטעם זה ימתין מעט, כדי שלא יראה כשתי רשיות. וראה מה שכתבנו לעיל (סי' טא ס"ק ט-ג).

[משנ"ב ס"ק ו]

יש לחש' לדברי ראשונים⁷.

7) ודעת החו"א והגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"ג עמ' ר"ב) שיש לומר ברכת כהנים בבית האבל, וכן כתב הגשר החיים (ח"א פ"כ אות ג ס"ק ה) שבירושלים יש שנהגו שהכהנים עולים לדוכן בבית האבל, וכמו שמבואר בשערי תשובה (ס"ק ב). ולנהגים כדעה זו, כתב השערי תשובה (שם) שאם אין שם כהנים אומר השי"ך 'אלוקינו ואלקי אבותינו ברכנו' וכו'. והגר"ח קניבסקי ביאר (ארחות רבנו שם), שמה שכתב המשנ"ב שאין אומרים 'אלוקינו ואלקי אבותינו ברכנו' וכו', כוונתו רק בחוץ לארץ.

ובמקומות שאומרים ברכת כהנים בבית האבל, הורה הגרש"ז אייערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח דבר הלכה אות ד) שאם האבל עצמו הוא השי"ך, נוהגים שאינו מקריא פסוקים אלו לכהנים.

סימן קכב

דינים השכימים בין שמונה-עשרה ליהיו לרצון

[משנ"ב ס"ק א]

על-כן עשאוהו ע"ה קבע¹ וכו', בין קדם שהתחילו².

1) ואף על פי שאינו חייב לאומרם, וכמו שכתב להלן (ס"ק ו) שאף מי שרגיל לומר תחנונים, אינו חייב לאומרם בכל פעם.

2) ואפילו אם כבר אמר יהיו לרצון, וכמו שכתב להלן (ס"ק ה).

[משנ"ב ס"ק ב]

לומר ה"יהיו לרצון", מותר לו לענות³: ומכל מקום לכתחלה יקרא לנדר שלא יבוא לידי קנ"א.

3) ואף אם כבר שמע דברים שבקדושה אלו, כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ב הע' טא) שיכול להפסיק כדי לענות עליהם.

ומי שענה ב'אלוקי נצור' לדברים שבקדושה, כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל שם) שאם הוסיף לאחר מכן בקשות פרטיות נחשב לו שהוכיח בתפילתו.

וכשמפסיק ב'אלוקי נצור' כדי לענות לקדושה, הורה הגרי"ח אלישיב (תפילה כהלכתה פ"ב הע' רמו) שאסור לו להמשיך בתפילתו בין הפסוקים של הקדושה. וכן מבואר בחיי אדם (כלל כ ס"ד) לענין העומד בקריאת שמע וברכותיה שכתב השו"ע לעיל (סי' טו ס"ג) שמפסיק לקדושה. ודעת הגרש"ז אייערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח סל"ח) לענין העומד בפסוקי דמורה, 'שטוב' לשחוק בין קדוש וברוך' וכו' כדי שלא להפסיק בין הפסוקים, וכן כתב הגרי"ח קניבסקי (דעת נוטה עמ' שמא), ומה שכתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ט הע' יז) לענין קדיש שמפסיק רק כשעונה, ביאר (בעל פה לעורכי המשנ"ב) שאין הברל בין קדיש לקדושה, ובשניהם טוב שישתוק כבודו אך אינו חייב. וראה מה שכתבנו לקמן (סי' קכד ס"ק ג).

4) ואפילו אם בגלל אמירת יהיו לרצון' לא יספיק להתחיל עמוהם קדושה, אך כיון שמבואר בביה"ל לקמן (סי' קכד ס"א ד"ה אלא) שכל זמן שהציבור לא סיימו נחשב שאומר עמוהם, לכן יתכן שגם כאן יאמר תחילה יהיו לרצון' ואחר כך יאמר 'קדוש קדוש' וכו' (שי"ח הלכה אות ה).

[שעה"צ ס"ק ה]

כן משמע בקני-אדם⁶ וכו', שקלוי זה קנה אינו סקר⁶.

הַלְבוּת תְּפִלָּה סִימָן קבא קכב

קבא דיגי 'מודים', ובו ג' סעיפים:

קמור באר הגולה

א *שוחין (ב) (ב) ב'מודים' (א) תפלה (ד) וסוף: **ב** *האומר 'מודים מודים', (ה) משתקים אותו: **ג** יחיד אין לו לומר ברפת פתנים: הגה וכן עקר, וכן נראה לי לנהג, אבל המנהג הפשוט אינו כן, רק אפלו יחיד אומר אותו כל זמן שראוי לנשיאות פנים, (ו) ואינו (ב) (ג) נראה (ב"י בשם המנהג):

קכב דינים השייכים בין שמונה עשרה ל'יהיו לרצון', ובו ג' סעיפים:

א *אם בא להפסיק ולענות קדיש וקדשה בין שמונה עשרה ל'יהיו לרצון' אינו פוסק, ש'יהיו לרצון' מכלל התפלה הוא, אבל בין 'יהיו לרצון' לשאר פתונים (א) שפיר דמי: הגה ודוקא במקום שנהגין לומר 'יהיו לרצון' מיד אחר התפלה, (ב) אבל במקום שנהגין לומר (ג) פתונים קדם 'יהיו לרצון', מפסיק גם כן לקדיש וקדשה, ובמקומות אלו נהגים להפסיק ב'אלהי נצור' קדם 'יהיו לרצון' לכן מפסיקין גם כן לקדשה (ד) *ולקדיש (ה) ול'ברכו' (ו) וי"ע לפרש

באר היטב
צ"ל עגנו פעם אחת אחר ראה נא, מ"א ע"ש:
(ב) במודים, אם נודפן לו רק לא ישקה עד שיצא הרק מפיו, ס"ח ס"ו י"ח, מ"א וע"ת: (ג) נראה, המ"א העלה דאין לחזות ביד האומרים אותו ע"ש. אין אומרים אלהינו בבית האבל:
(ד) ול'ברכו, וטוב לומר יהיו לרצון קדם הפתונים ואחריתם, ל"ח ובי"ח

שערי תשובה

[כ] נראה, עכ"ט. וכתב ש"צ כי בירושלים תב"ב שנהגין ל'ברך ב"ב בבית האבל או אף שאין כתיבין אומרים ארי"א והוא פשוט, וכתב ברי"י בשם מו"ח פ"ל הסד לאברהם שבברכת שים שלום האומר וטוב יהיה בעיניך כו' טובה, רק יאמר וטוב בעיניך וכו', ומקרא מלא כי טוב בעיני ה' ל'ברך את ישראל ע"ש. ובש"ע הביא ספר"א כי וטוב בעיניך קלומר ויהיה טוב בעיניך כו' ע"ש:

באר ה"ה

* האומר 'מודים מודים' וכו', מהשתקא אם אמר רק פכת 'מודים מודים' לבד והשאר אמר בהלכתו, אם גם בזה משתקין אותו, דאילו המקרא מירי דכפל גם התבות שאחר זה, אבל בזה לבד לא מתני כפתי נשיות, אחרי שאחר כך אמר 'שאתה הוא ה' אלוקינו'. ומבואר לי"ג ע"ב דאמר לעגן קראת שפע: הא דאמר מלתא ומני לה ומסתמא הוא מדין לעגן 'מודים', משמע לכאורה טבת 'מלתא מלתא' דלאו 'שפע' בלחודה רק אמר בכפילא גם יתר התבות, ומגל מקום יש לדחות, דלאו דוקא נקט האי לשון; ומדע, מדאמר שם גם כן: הא דאמר פטיקא פטיקא, ולהפסיק דמכיר דבנה משתקין אותו, כדאי אפלו לא אמר רק הפסוק 'שמע' ב' פעמים גם כן משתקין אותו; ואפלו אם תמצי לומר דלעגן 'שמע' מקלעין טבת 'שמע שמע' בלחוד דעל ידיה לא קמו כפתי נשיות, אפשר טבת 'מודים מודים' חסר טפי, דמיא דמאי דאמר שם כדף יד ע"ב: כל 'אמת אמת' תפסה להאי גברא, וצריך עיון:

* ולקדיש ול'ברכו', עין במשנה ברורה, ואם התחיל לומר איה פתונים שאינו רגיל בהן ונדפן לו לצוות סתם אמן, נראה לי דאסור, כיון שלא אמר צדק 'יהיו לרצון', ואינו דומה למה שהחיד השי"ו בענין קטן א, וכמו שכתבנו במשנה ברורה באת א, דשם הלא מירי אחר שברך אמר 'יהיו לרצון', וקדשן החיים [בסוף דיני תפלה ד"ה סברותינו, באת א] משמע דמיר, ולא נהירא, ואין לומר דעצמו דברותיו שרגילין לומר 'אלהי נצור' קדם 'יהיו לרצון', הרי דסבירא לן דמפיון שפסם הי"ח ברכות כבר סים כל התפלה, על-כן דינו כמו במקום שרגילין לומר 'יהיו לרצון' אחר 'יהיו לרצון', דהא אינו, ולא גריצא לכלי עלמא פסיק 'יהיו לרצון' שהתקינו חז"ל לאמרו אחר י"ח ברכות [וכמו שאמרן דוד אחר י"ח בקשת מזמורין] משאר פתונים שהרגיל לעצמו לאמרו אחר תפלתו דאמרין דבמקצת דמין תפלה, ואין להפסיק לאמרו בין באמצעו ובין קום שהתחיל לאמרו, וכמו שכתבנו במשנה ברורה את א, והכי נמי דכותה:

כשיורי כנסת הגדולה בשם ספר תניא, ועל-כן אף שבדגול מרבכה חלק על זה, יש לחש ל'דברי ראשונים' [מגן גבורים]:

א (א) שפיר דמי, הינו דמיר (ב) אפלו לעגות סתם אמן, וכל-שכן אמן ד"האל הגדוש" ו"שמע תפלה" ואמן זה שמה וקא וקדשה וברכו, והא דמסים בסוף השעיר: כדרך שפסיק בברפת קריאת שמע, ושם אינו מטר לסתם אמן, וכג"ל בסימן טו, שם הלא אריי רגיל לומר פתונים, על-כן עצאום עליו קבעי [דמין קצת לשמונה עשרה, וברישא אריי במי שרגיל לומר לפרקים, על-כן אין להם דמיון לשמונה עשרה כלל, ולפי זה (ב) במדינותינו ש'אלהי נצור' רגילין הכל לאמרו, אין להפסיק בו לסתם אמן, בין (ג) קדם שהתחילו⁽¹⁾ בין באמצע: (ב) אבל במקום וכו', רוצה לומר, (ד) אפלו אם לא התחיל צדון לאמרו, (ה) ואפלו אם נרץ האיש ההוא להחמיר לעצמו לומר 'יהיו לרצון' מתק אחר השמונה עשרה ברכות, וארע לו לומר אמן זה שמה וקא וקדשה קדם שאמר 'יהיו לרצון' ואין לו שהות לומר 'יהיו לרצון', ומטר לו לעגות; ומכל מקום לכתחלה יראה לומר שלא יבוא לידי כן], כי יש מתמירין בזה: (א) פתונים קדם וכו', וטוב לומר (ב) 'יהיו לרצון' קדם הפתונים [ואחריתם] [אחרונים]: (ד) ולקדיש ול'ברכו', ועין בסימן טו, הדברים שפסיקין באמצע ברפת קריאת שמע, (ו) והוא היין הקא⁽²⁾, ואם כבר סים הכל, אלא שאינו יכול לפסע מחמת אדם שמתפלל לאחוריו, וכמו שכתוב לעיל סימן קב, לכלי עלמא יכול להפסיק ולענות אמן; ובמאמר מרדכי כתב

שער הציון

(ב) רמב"ם ושאר פוסקים: (ב) כן מוכח מהג"א אברהם, ועין בפרי"מגדים שכתב להלבוש השתיה בסוף פרק מטש, ואינו מוכח, וגם מהרמב"ם משמע מהג"א אברהם: (ג) פרי"מגדים: (ד) פרי"מגדים: (ה) ט"ו פרי"מגדים: (ו) וברד"ה חיים משמע דמי שנהג (לענות) ולומר 'יהיו לרצון' מתק יש להחמיר שלא לענות קדיש מוכח בדרב"משה כמה שכתב באת א וב, עין שם, וברד"ה חיים משמע דמי שנהג (לענות) ולומר 'יהיו לרצון' מתק יש להחמיר שלא לענות קדיש וקדשה, ובבאר הג"א כתב דעצם דין הרמ"א שפלי זה בזה אינו מוכח, על-כן טבתה שיצא לומר שלא יבוא לידי כן: (ו) כן משמע מפרי"מגדים:

הלכות תפלה סימן קכב קבג

רש"י א' שהביא בב"י. (ה) זמיהו, הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אם התחיל השליח-צבור לסדר תפלתו והגיע לקריש או לקדשה, (ו) מקצר (ז) ועולה, ואם לא קצר יכול להפסיק קצת שפוסק בקרבה של קריאת שמע אפלו באמצע: **ב** (ז) אין נכון לומר תחנונים קדם (ז) יהיו לרצון, אלא אחר סיום שמונה-עשרה מיד (ח) יאמר 'יהיו לרצון', ואם בא לתור ולאמר פעם אחרת אחר התחנונים הרשות קבדו: **ג** הרגיל לומר ארבעה דברים אלו זוכה ומקבל פני שכינה: 'עשה למען שמך, עשה למען זמיתך, עשה למען תורתך, עשה למען קדשתך':

קכג דיני הכריעות בסיום שמונה-עשרה ברכות, ובו ו' סעיפים:

א (א) כורע ופוסע (ב) שלש פסיעות לאחוריו בכריעה אחת, (ג) (ד) ואחר שפסע שלש פסיעות בעודו כורע, קדם שיזקף כשיאמר 'עשה שלום במדברינו', הופך פניו (ד) לצד שמאלו, וכשיאמר 'הוא יעשה שלום' (ה) (ז) [ג] עליו הופך פניו לצד זמיו, ואחרי-כך ישתחוה לפניו בעבד הנפטר מרבו: הגה ונהגו לומר אחר-כך 'יהי רצון' [*] שיבנה בית המקדש' כו', פי התפלה במקום העבודה, ולכן מכקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש (ד"ט): **ב** במקום שפלו שלש פסיעות (ו) יעמד, (ז) * ולא יתור (ח) למקומו עד שגיעו שליח-צבור (ט) [ה] (ט) לקדשה, (י) ולפחות עד שיתחיל שליח-צבור להתפלל בקול רם: הגה * והשליח-צבור יעמד כדי הלוך

באר היטב

מ"א ט"ז ופרי"ח: (ז) ועולה. דהני שפסיק באמצע התחנונים ופוסע לאחוריו, ואם אין שהות לפסע יאמר יהי לרצון מיד ויגיד, ד"ס: (ז) יהיו לרצון. זה הפוסק מסגל לכמה ענינים תחלתו י"ד וסופו י"ד, ויש בו אותיות מ"ב וסודו סוד גדול, לכן צריך לאמרו בנחת ולכן יועיל הרבה לקבל תפלתו, עין ספר הנתיבות: (ב) ג' פסיעות. עין בחשבות פסיעות ומתפללין שקנה בית: (ז) ואחר שפסע. ולא קאמו שאומרים עשה שלום

משנה ברורה

בפשיטות דאפלו ברוך הוא וברוך שמו מטר אז לומר: (ה) זמיהו וכו', גם זה מגוי המחבר בשקבר אמר 'יהיו לרצון', דאי לאו הכי לא הנה המחבר מקל, דהוא סבירא לה דבכל גונו אין להפסיק קדם 'יהיו לרצון', והאי 'זמיהו' אסוף דבריו דמקצר ועולה קאי, ורוצה לומר, דאף-על-פי שאמר מתחלה רבין 'יהיו לרצון' לשאר תחנונים שפיר דמי להפסיק, מכל מקום אם יכול לקצר כדי לעקר רגליו צריך שפיר דאף-על-פי שאמר 'יהיו לרצון', מכל מקום כל זמן שלא פסע הוי כעומד לפני המלך: (ו) מקצר ועולה. דהני שפסיק באמצע התחנונים ופוסע לאחוריו, דאין חובה לומר תחנונים בכל פעם, ואם אין לו שהות לפסע ולא אמר 'יהיו לרצון' קדם 'אלהי נצור', (ז) טוב שיאמר עשה 'יהיו לרצון' (ח) קדם שיגעה עמהם: **ב** (ז) אין נכון. עין בבית-יוסף ודרכי משה שקטבו דמדינא אין אסור, ולא חמור קדם 'יהיו לרצון' מברכת 'שומע תפלה' דקומא לן לעיל בסימן קיט דיכול לשאל בה כל צרכיו, רק דלכתחלה נכון יותר לומר 'יהיו לרצון' קדם 'אלהי נצור': (ח) יאמר 'יהיו לרצון'. פתח בסדר-היום: 'יהיו לרצון' כו' הוא מסגל לכמה ענינים, תחלתו י"ד וסופו י"ד, תבותיו י"ד, ועשרה יודין, ויש בו מ"ב אותיות, וסודו סוד גדול, לכן צריך לאמרו בנחת ולכן, ומועיל הרבה לקבל תפלתו ולא ישור ריקם. פתח התי-אדם: נכון ונראי לכל אדם להתפלל בכל יום ביהוד על צרכיו ופוננתו, ושללא ימוש התורה מפיו ותרעו וזרע ורעו, וישקיהו כל יוצאי חלציו עובדי השם באמת, ושללא ימצא ח"ו פסול בנורו, וכל מה שיועיל בלבו שצריך לו; ואם אינו יודע לדבר צחות בלשון-הקדש יאמרנה אף בלשון אשכנז, רק שיהיה מקירות לבו. וטוב יותר לקבץ תפלות על כל הענינים הצריכים לו אחר ששים כל השמונה-עשרה במקום בברכת 'שומע תפלה', כדי שפשיעטור לענות קדיש או קדשה יהיה ויכל לענות אחר אמירתו 'יהיו לרצון' לכלי על-מא:

באר התשובה

* יעמד. עין במשנה ברורה כמה שכתבנו בשער וכו'. דהנה עקר הדיון דעמידה זו כתב הסגן-אברהם בשם הר"ר ובנימין זאב, ולא נמצא בבנימין זאב, וכמו שקתב באליה רבה, וגם בר"ר לא המקדש. והוא מנין שם רק מקדשה, מכל מקום נראה לי דיש להורות בן על-כ"פנים ב"עשה שלום": * ולא יתור תפק אחר שצק רגליו, אלא יממין כדי ד' אמות. ועין בבאר היטב שמקפץ בדנו, וכן בסרי-מגדים סימן קלא סעיף-קטן ד במשפחות-הזכ פתח שאינו יודע מנא לה הא, ומרכיבו מהר"ל לא משמע פן, עין שם: * והשליח-צבור יעמד וכו'.

כעומד לפני המלך: (ו) מקצר ועולה. דהני שפסיק באמצע התחנונים ופוסע לאחוריו, דאין חובה לומר תחנונים בכל פעם, ואם אין לו שהות לפסע ולא אמר 'יהיו לרצון' קדם 'אלהי נצור', (ז) טוב שיאמר עשה 'יהיו לרצון' (ח) קדם שיגעה עמהם: **ב** (ז) אין נכון. עין בבית-יוסף ודרכי משה שקטבו דמדינא אין אסור, ולא חמור קדם 'יהיו לרצון' מברכת 'שומע תפלה' דקומא לן לעיל בסימן קיט דיכול לשאל בה כל צרכיו, רק דלכתחלה נכון יותר לומר 'יהיו לרצון' קדם 'אלהי נצור': (ח) יאמר 'יהיו לרצון'. פתח בסדר-היום: 'יהיו לרצון' כו' הוא מסגל לכמה ענינים, תחלתו י"ד וסופו י"ד, תבותיו י"ד, ועשרה יודין, ויש בו מ"ב אותיות, וסודו סוד גדול, לכן צריך לאמרו בנחת ולכן, ומועיל הרבה לקבל תפלתו ולא ישור ריקם. פתח התי-אדם: נכון ונראי לכל אדם להתפלל בכל יום ביהוד על צרכיו ופוננתו, ושללא ימוש התורה מפיו ותרעו וזרע ורעו, וישקיהו כל יוצאי חלציו עובדי השם באמת, ושללא ימצא ח"ו פסול בנורו, וכל מה שיועיל בלבו שצריך לו; ואם אינו יודע לדבר צחות בלשון-הקדש יאמרנה אף בלשון אשכנז, רק שיהיה מקירות לבו. וטוב יותר לקבץ תפלות על כל הענינים הצריכים לו אחר ששים כל השמונה-עשרה במקום בברכת 'שומע תפלה', כדי שפשיעטור לענות קדיש או קדשה יהיה ויכל לענות אחר אמירתו 'יהיו לרצון' לכלי על-מא:

א (א) כורע ופוסע (ב) שלש פסיעות לאחוריו בכריעה אחת, (ג) (ד) ואחר שפסע שלש פסיעות בעודו כורע, קדם שיזקף כשיאמר 'עשה שלום במדברינו', הופך פניו (ד) לצד שמאלו, וכשיאמר 'הוא יעשה שלום' (ה) (ז) [ג] עליו הופך פניו לצד זמיו, ואחרי-כך ישתחוה לפניו בעבד הנפטר מרבו: הגה ונהגו לומר אחר-כך 'יהי רצון' [*] שיבנה בית המקדש' כו', פי התפלה במקום העבודה, ולכן מכקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש (ד"ט): **ב** במקום שפלו שלש פסיעות (ו) יעמד, (ז) * ולא יתור (ח) למקומו עד שגיעו שליח-צבור (ט) [ה] (ט) לקדשה, (י) ולפחות עד שיתחיל שליח-צבור להתפלל בקול רם: הגה * והשליח-צבור יעמד כדי הלוך

שערי השוכה

[ג] עליו. עבדי"ט ור"ל וז"ל כל ישראל יאמר כשמשפתה לפניו כמי"ש בדר אפרים בשם הליבוש ע"ש: [*] שיבנה בית המקדש. וכמה בר"י בשם סה"מ דיל-תואנא ש"ל שכתבו, שהבית הג' יהיה מששה ירי המקה"ה כו', ואין להגיד פן ועין מהר"ם סי"ד דמשער שני בשם הירושלמי: [ה] לקדשה. עבדי"ט.

באר הלכה

כעומד לפני המלך: (ו) מקצר ועולה. דהני שפסיק באמצע התחנונים ופוסע לאחוריו, דאין חובה לומר תחנונים בכל פעם, ואם אין לו שהות לפסע ולא אמר 'יהיו לרצון' קדם 'אלהי נצור', (ז) טוב שיאמר עשה 'יהיו לרצון' (ח) קדם שיגעה עמהם: **ב** (ז) אין נכון. עין בבית-יוסף ודרכי משה שקטבו דמדינא אין אסור, ולא חמור קדם 'יהיו לרצון' מברכת 'שומע תפלה' דקומא לן לעיל בסימן קיט דיכול לשאל בה כל צרכיו, רק דלכתחלה נכון יותר לומר 'יהיו לרצון' קדם 'אלהי נצור': (ח) יאמר 'יהיו לרצון'. פתח בסדר-היום: 'יהיו לרצון' כו' הוא מסגל לכמה ענינים, תחלתו י"ד וסופו י"ד, תבותיו י"ד, ועשרה יודין, ויש בו מ"ב אותיות, וסודו סוד גדול, לכן צריך לאמרו בנחת ולכן, ומועיל הרבה לקבל תפלתו ולא ישור ריקם. פתח התי-אדם: נכון ונראי לכל אדם להתפלל בכל יום ביהוד על צרכיו ופוננתו, ושללא ימוש התורה מפיו ותרעו וזרע ורעו, וישקיהו כל יוצאי חלציו עובדי השם באמת, ושללא ימצא ח"ו פסול בנורו, וכל מה שיועיל בלבו שצריך לו; ואם אינו יודע לדבר צחות בלשון-הקדש יאמרנה אף בלשון אשכנז, רק שיהיה מקירות לבו. וטוב יותר לקבץ תפלות על כל הענינים הצריכים לו אחר ששים כל השמונה-עשרה במקום בברכת 'שומע תפלה', כדי שפשיעטור לענות קדיש או קדשה יהיה ויכל לענות אחר אמירתו 'יהיו לרצון' לכלי על-מא:

א (א) כורע ופוסע (ב) שלש פסיעות לאחוריו בכריעה אחת, (ג) (ד) ואחר שפסע שלש פסיעות בעודו כורע, קדם שיזקף כשיאמר 'עשה שלום במדברינו', הופך פניו (ד) לצד שמאלו, וכשיאמר 'הוא יעשה שלום' (ה) (ז) [ג] עליו הופך פניו לצד זמיו, ואחרי-כך ישתחוה לפניו בעבד הנפטר מרבו: הגה ונהגו לומר אחר-כך 'יהי רצון' [*] שיבנה בית המקדש' כו', פי התפלה במקום העבודה, ולכן מכקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש (ד"ט): **ב** במקום שפלו שלש פסיעות (ו) יעמד, (ז) * ולא יתור (ח) למקומו עד שגיעו שליח-צבור (ט) [ה] (ט) לקדשה, (י) ולפחות עד שיתחיל שליח-צבור להתפלל בקול רם: הגה * והשליח-צבור יעמד כדי הלוך

(1) בן משמע מורכבי-משה: (ב) בגן-אברהם: (ג) בית-יוסף ומגן-אברהם: (ד) בגן-אברהם: (ה) לבושי: (ו) ופרי-מגדים כתב עד שיתחיל ש"ץ להתפלל, ולא נהירא: (ז) טור: (ח) להם-חמדות: (ט) שערי-השוכה בשם בכרי-יוסף וכן פסק הסגן-גבוירם:

הַלְבוּת תְּפִלָּה סִימָן קַבֵּב קַבֵּג

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ד]

דאָפּלוּ בְּרוּךְ הוּא וְכוּן שְׁמוֹ מִקָּרָא לְזִמְרָא.
(9) וכן לומר 'עלינו לשבח' עם הציבור, כתב בשו"ת שלמת חיים (סי' קכד) שחייב לומר עמהם.

ולומר תהלים, הורה הגרי"ש אלישיב (תפילה כהלכתה פ"ב הע' רג) שאין לומר, מאידך, הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ב הע' עג ודעת נוטה עמ' של) כתב שמוחר, שגם אמירתם היא תפילה, והגרש"ז אייערבך הורה (הליכות שלמה תפלה פ"ח ס"א) שרק אם הציבור אומרים תהלים בסיום התפילה יכול לומר עמהם.

וללמוד, הורה החזו"א (ארחות רבנו ח"ג עמ' רט) שאסור, אך במחשבה הורה להיתר (לשכנו ותרשו היא הלכות תפילה מהגרי"ו ישראלזון עמ' רפג סס"ח). מאידך, דעת הגרי"ח מוואלאזין (שאיילת להגרי"ח, בסידור אשי ישראל להגרי"א, ס"ק בא) שמן הדין מותר גם ללמוד.

ולכתוב, כתב הגרי"ח קניבסקי (שאלת רב עמ' ריו) שמותר אפילו דברים שאינם דברי תורה.

[משנ"ב ס"ק ה]

כְּדִי לְעַקֵּר וְגַלְיוֹ עֲדִיף טַפְסִיט וכו', הוּי קְעוּמֵד לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ.
(10) ולאחר שפסע, כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה קפג) שרואי יותר טוב שקורם שאומר דברים שבקדושה יאמרו 'עושה שלום'.

(11) ומטעם זה כתב לעיל (סי' קב ס"ק ג), שאסור לעבור או לשבת כנגד ארם שסיים תפילתו ועדיין לא פסע. וכמו כן כתב לעיל (סי' צו ס"ק ג) שכשם שאסור לרוק באמצע שמונה עשרה, כך אסור לעשות כן גם אם סיים את תפילתו ועדיין לא פסע. והגרי"ח קניבסקי (שיח השדה ברכות י, ב) ביאר שמה שנחשב עדיין באמצע התפילה היינו דוקא לענין לדבר במה שאינו נצרך, וכן לענין לרוק באמצע התפילה, אבל לא לכל דבר.

ולענין השוכח 'יעלה ויבוא' בתפילת שמונה עשרה, שכתב השו"ע לקמן (סי' תכב ס"א) שאם סיים את תפילתו חזר לראש התפילה, כתב השע"צ שם (ס"ק ח) שאם דרכו לומר 'יהיו לרצון' פעם שנה אחרי התחנונים ועדיין לא אמרו, נחשב כמי שלא סיים את התפילה, כיון שגם 'יהיו לרצון' הוא בכלל התחנונים.

[משנ"ב ס"ק ו]

טוֹב שְׂיֵאמֵר עֲתָה "יְהִי לְרָצוֹן" (12) קָדָם שְׂיַעֲנֵה עֲמָהֶם.

(12) וכן אם כיבדוהו לפתוח את ארון הקודש או קראוהו לעלות לתורה, כתב לעיל (סי' קד ס"ק ו-ט) שיכול לפתוח את ארון הקודש או לעלות לתורה, והוסיף, שנראה שיש לומר תחילה 'יהיו לרצון'. והגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פ"ב הע' ה) כתב, שאינו צריך לאחר מכן לחזור למקומו כדי לפסוע את הג' פסיעות, אבל צריך לפסוע את הג' פסיעות במקום שבו הוא נמצא.

(13) ואם שכח לומר 'יעלה ויבוא' שהדין הוא שאם סיים את תפילתו חזר לראש התפילה, ועומד ביאלוקי נצור' והגיע השי"ץ לקריש או לקדושה, כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהדריך ח"ג סי' קסט) שלא יענה, וכן כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"ג סי' יא וח"ה סי' כג), שכן אם יענה הרי זו הוכחה שהסית דעתו מהתפילה, ולא יוכל לחזור לרצוה' אלא לתחילת התפילה, ואפילו שלא אמר עדיין 'יהיו לרצון'. וכן הורה החזו"א (הגרי"ח קניבסקי בשמו, דעת נוטה עמ' שא) שאסור לו לענות, ומטעם אחר, שכיון שצריך לחזור לרצוה' נחשב הכל כתפילה אחת, ואסור להפסיק בה. מאידך, בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ג סי' נו) כתב שיכול לענות ולחזור

לאחר מכן לרצוה', והוסיף, שדין זה הוא אף לדעת השו"ע כאן שכתב שקורם שמפסיק לדברים שבקדושה עליו לומר 'יהיו לרצון', וכן כתב הגרש"ז אייערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח ס"א), וכן הביא בספר עמק ברכה (תפלה אות א) בשם הגדול ממוינסק, אך הוסיף שלדעתו לא יענה.

[משנ"ב ס"ק ח]

מִפּוֹי וְזָרְעוּ וְזָרְעוּ וְזָרְעוּ (14) וכו', אַחַר שְׁסִיִּם קֵל הַשְּׂמוֹנֶה-עֶשְׂרֵה.
(14) ולעיל (סי' מז ס"ק ז) הוסיף, שתמיד תהיה שגורה תפילת האב והאם על בניהם שיהיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מידות, ויכונו מאד בברכת אהבה רבה ובברכת התורה בשעה שאומרים 'ונהיה אנחנו וצאצאינו' וכן כשאומרים ביזבא לציון, 'למען לא ניגע לרץ ולא נלד לבהלה'.

(15) וכסגולה שלא ישכח את שמו לעתיד לבוא, כתב בספרו שמירת הלשון (ח"ב סוף פ"ח בהגה"ה) וכן מבואר בא"ר (ס"ק ג) ובקצושי"ע (סי' יח ט"ז) שקודם 'יהיו לרצון' שבסוף 'אלוקי נצור' נהגו לומר פסוק מהתנ"ך המתחיל באות כהתחלת שמו, ומסיים באות כסיום שמו. והאדר"ת (עובר אורח) והדעת תורה (סי' ג) כתבו בשם הגה"ה על רש"י (מזכ"ה ו ט) על הפסוק 'ותושיה יראה שמך', שכל מי שאומר כל יום פסוק שמתחיל ומסתיים בשמו, התורה מצילתו מנייהם.

סִימָן קַבֵּג

דִּינֵי הַכְּרִיעוֹת בְּסִיּוּם שְׂמוֹנֶה-עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת

[משנ"ב ס"ק א]

כְּעֵבֶד הַנֶּפֶטָר מְרַבֵּוּ.

(1) ובאופן שמותר לו להתפלל כשהוא רוכב על גבי בהמה, כתב הרמ"א לעיל (סי' צד ס"ה) שיחזיר את הבהמה שלש פסיעות לאחוריה. ולכן גם המתפלל כשהוא יושב בעגלת נכים, הורה הגרש"ז אייערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח ס"ל) שיחזיר את הכסא לאחוריו בעצמו או על ידי אחר, כשיעור שלש פסיעות.

[משנ"ב ס"ק ג]

וְכֵן הִדִּין בְּ"עֲשֵׂה שְׁלוֹם" קְדָדִישׁ.

(2) וכן את השלש פסיעות והכריעות ביעושה שלום' שבקדיש, מבואר בחיי ארם (ככל ל ס"ה) שיש לעשותן כמו בסיום שמונה עשרה.

[משנ"ב ס"ק ד]

וְשִׁמְאַל הָאָדָם הוּא צַד יְמִינוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא.

(3) וכן איטר, כתב הגרי"ח קניבסקי (קונטרס איש איטר) הנדפס בסוף מסכת ציצית ותפילין] אות כג) שיהפוך פניו תחילה לצד שמאל של כל העולם.

ולענין מי שנצרך לירוק באמצע תפילת שמונה עשרה ואינו יכול להבליעו באיזה בגד, שכתב הרמ"א לעיל (סי' צו ס"ב) שצריך לזרוק לאחוריו, ואם אי אפשר יורקנו לשמאלו אבל לא לימינו, כתב הרמ"א (שם), וביאר דבריו המשניב שם ס"ק ז) שיש לומר שכיון שמעולם לא ירדה השכינה למטה מעשרה טפחים נמצא שאין השכינה כנגד המתפלל, ולכן כשיורק באמצע התפילה יש לחלוק כבוד לימין של עצמו, אבל כאן שמשתחוה לאחר שכבר

מילואים

הלכות תפלה סימן קטז קיו

המשך מעמוד קודם

מוריד הגשם, כך היו מכריזים שיש לומר 'טל ומטר', ועל הגשם כתב הירושלמי בתענית (ב, א) שהיו מכריזים רק ביום, כיון שאז הציבור נמצא, ולכן בדיעבד אם לא אמר בלילה 'טל ומטר', אין צריך לחזור.

[משנ"ב ס"ק ח]

אָבֵל מְטָר יֵשׁ בּוֹ הַזֶּקֶק לְשָׁאֵר אֲרָצוֹת¹¹.

(11) ובאותם מקומות שאינם צריכים גשמים בימות החורף, הסתפק הערוך השולחן (סעיף ז-ח) בדינו של מי ששכח שם לומר 'טל ומטר', אם עליו לחזור ולהתפלל.

ישראל, אם דעתו לחזור באותו שנה ישאל כבני ארץ ישראל, ואם דעתו לחזור לאחר מכן ישאל כבני חוץ לארץ.

ואם נמצא במקומות שאינם צריכים גשם בתקופה זו, יש לנקוט כדעת הפרי חדש שהביא המשניב, שאם דעתו לחזור באותה שנה ישאל כבני ארץ ישראל, ואם דעתו לחזור לאחר מכן ישאל כבני חוץ לארץ, גם אם אשתו ובניו נמצאים בארץ ישראל.

[משנ"ב ס"ק ו]

וְקָרַעַת הַלְכוֹת קְטָנוֹת חֶלֶק אַ סִּימָן עַג, וְכִמוּ בַהֲזָקָה, עֵינֵי שְׁסָם¹⁰.

(10) שכתב ההלכות קטנות, שמתברר שכשם שהיו מכריזים שיש לומר

הלכות תפלה סימן קיט קב

המשך מעמוד 290

כתב שיאמר 'יהיו לרצון' ועננו, ויאמר שנית 'יהיו לרצון'.

[שעה"צ ס"ק כ]

וְכִלְשָׁן לְהַרְרֵי-חַיִּים גּוֹפֵא, עֵין ב²⁶¹.

(26) שכתב (דיני סמיכת גאולה לתפלה ותפלת שמונה עשרה, סני"ב) שגם אם לא היו בתחילה עשרה מתענים בכל אופן אומר השי"ץ 'עננו' בשומע תפילה, וכן פסק המשניב לקמן (סי' תקסו ס"ק יג), אלא שבאן הוסיף שאף לדעת השערי תשובה שחולק וסובר שאינו אומר, אך באופן שהיו עשרה ויצאו חלקם, גם הוא מודה שאומר השי"ץ 'עננו'.

[משנ"ב ס"ק טז]

כְּשָׁאֵר יְחִיד בְּעֶלְמָא²⁷ וכו', אַחַר שְׁיִסִּים "בְּשִׁלוֹם" קָדָם "אֱלֹהֵי נְצִיר"²⁸.

(27) ואם טעה וחתם 'העונה בעת צרה', כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פמיד' הע' יב) שלא יצא ידי חובת ברכת 'שומע תפילה'.

(28) ויאמרנה קודם 'יהיו לרצון', וכמו שכתב החסד לאלפים (סי' קיד אות ח), שהרי השי"ץ אינו אומר 'אלקי נצור', והכף החיים (ס"ק כה)

סימן קכ

שְׁרָאוֵי לֹמֵר 'רְצֵה' בְּכָל תְּפִלָּה

[משנ"ב ס"ק א]

דְּהִינֵנו שְׁהֵם מִתְחִילִין מ'רְאָשֵׁי וְשְׁרָאֵל"¹.

(1) וביאר הב"י בדעתם, שנהגו לומר 'רצה' רק בתפילות שיש בהן ברכת כהנים, שאז הכהנים עולים לדוכן.

ונהגו להוסיף בברכה זו בתפילת מוסף של יום טוב 'ותערב לפניך וכו', אך כשאין כהנים שעולים לדוכן, כתב לקמן (סי' קכח ס"ק קעג) שנהגים שלא לאומרו. והעיר הפאת השולחן (הלכות ארץ ישראל סי' ב אות יז ובבית ישראל סי' כד), שלכאורה בארץ ישראל שאומרים ברכת כהנים בכל יום, צריכים היו לומר 'ותערב לפניך' כל יום ולא רק ביום טוב. וראה עוד מה שכתבנו לקמן (סי' תפח ס"ק יג).

הלכות תפלה סימן קכא קכב

המשך מעמוד קמו

האם מוטב לעשות כדעת הגרי"א (המובא בהע' הקדומת) כדי שהיודי יהיה בתוך התפילה.

ואם בערב יום כיפור או ביום כיפור לא אמר 'יהיו לרצון' והגיע השי"ץ לקדושה, כתב המטה אפרים (שם ס"ז) שיאמר 'יהיו לרצון' באמצע היודי ויענה קדושה.

[משנ"ב ס"ק ד]

בְּאֶמְצַע בְּרַכַּת קְרִיאַת שְׁמַע, וְהוּא הַדִּין הַקָּא⁸.

(8) ולכן מבואר שם (בסי' ג ובמשנ"ב ס"ק יז) שיכול להפסיק באמצע 'אלוקי נצור' כדי לענות 'אמן יהא שמה רבא' עד 'עלמאי' [ולא 'ימשיך' יתברך] וכו', וכן לענות אמן אחרי 'דאמירן בעלמא'.

וקדושה, יענה 'קדוש קדוש' [עד 'כבודו', וכמבואר בחיי אדם כלל ב ס"ד] וברוך כבוד' וגו'.

ו'ברכו', כתב שם (סי' יח) שיענה 'ברוך ה' המבורך' וגו', וכן על 'ברכו' של העולה לתורה, והוסיף (שם) שיש אומרים שגם יענה אמן בסיום ברכת העולה לתורה, וכתב התהלה לידו (שם ס"ק ג) ששמע שיענה גם על ברכת 'אשר בחר בנו' וגם על ברכת 'אשר נתן לנו', וסיים בצ"ע.

(5) שכתב (כלל כד סכ"ז) שיש לומר 'יהיו לרצון' קודם 'אלוקי נצור', ובהמשך דבריו (שם סכ"ז) כתב שיותר לענות קדיש וקדושה אפילו כשלא אמר 'יהיו לרצון', אך אם אפשר ואמר תחילה 'יהיו לרצון'.

(6) שאף שאומרים 'אלוקי נצור' קודם 'יהיו לרצון', לא מוכח מזה שיהיה מותר גם לענות קדיש וקדושה, ובסידור הגרי"א (תפילת שמונה עשרה, קודם 'אלוקי נצור') מבואר שלרעת הגרי"א אמירת 'יהיו לרצון' היא גמר התפילה, ולכן כשאין בכך צורך לא יאמר 'יהיו לרצון' קודם 'אלוקי נצור', אלא רק בסופו.

[משנ"ב ס"ק ג]

נְטוּב לֹמֵר "הֵיוּ לְרָצוֹן" קָדָם הַתְּחַנּוּגִים וְאַחֲרֵיהֶם⁷.

(7) ואותם האומרים תמיד 'יהיו לרצון' קודם התחנונים, כתב לקמן (סי' תרו ס"ק טז) שגם במנחה של ערב יום כיפור ובתפילות יום כיפור יאמרו 'יהיו לרצון' קודם היודי, והגרי"ל לוינשטיין (אור יחזקאל מכתבים קצג) נהג כל השנה לומר 'יהיו לרצון' קודם התחנונים, וכדעת המשניב, ורק בתפילות של ערב יום כיפור ושל יום כיפור הסתפק

מילואים

הלכות תפילה סימן קכא קכב

המשך מעמוד קודם

ולומר בליל שבת ייבדלו עם הציבור, כתב הגרש"ז אויערבך (מאור השבת ח"א מכתב ט ובח"ב מכתב כא ואשי ישראל פליב העי' עא) שיכול לומר עמהם, שהרי אמורים בתפילה זו ייבדלו ולכן זה שייך לתפילה, וכן מבואר בשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ג סי' כז), ואף לדעת החו"א (א"ח סי' לח ס"ק י) שאמירת 'ייבדלו' שלאחר התפילה אינה אלא הידור, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פליב העי' עב) שיכול לומר 'ייבדלו' עם הציבור כשעומד באלוהי צדור.

ולומר י"ג מידות עם הציבור, כתבו התהלה לדוד (סי' סו ס"ק ז) ובשו"ת האלף לך שלמה (א"ח סי' מד) שאסור לאומרו, שכן אמירתו אינה חיוב, וכן כתב הדעת תורה (סי' סו סוף סי' ג).

ובחזרת השי"ץ, כתב המשגיב שם (סי' כא וכן משמע גם כאן ס"ק א) שיענה אמן רק על ברכת 'האל-הקדוש' ועל ברכת 'שומע תפילה' שהיא סיום הברכות האמצעיות, אולם בתפילות שבת, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פליב העי' סז) שלא יענה אמן על ברכת 'מקדש השבת' אף על פי שהיא סיום הברכה האמצעית, שכן מוכח מהתוספות בברכות (כא, ב ד"ה עד).

וכשהשי"ץ הגיע לימודים, כתב השו"ע לעיל (שם ובמשגיב ס"ק ב) שיענה רק 'מודים אנחנו לך'.

ובברכת כהנים, כתב בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ד סי' כא אות ב) שיענה אמן רק על פסוקי ברכת כהנים ולא על ברכת 'אשר קדשנו בקדושתו של אהרן'. וראה מה שכתבנו לעיל (סי' סו ס"ק כג).

הלכות תפילה סימן קכב קכג

המשך מעמוד 292

[משנ"ב ס"ק ח]

צריך לחזור למקומו בג' פסיעות לפניהם⁶¹.

6) ומה שיש שנהגים להרים רגליהם קצת כשחוזרים למקומם, כתב הגר"ח קניבסקי (שיח תפילה עמ' קלד) שלא שמע שיש מקור לזה.

[משנ"ב ס"ק ט]

נפיל גס"פן על אפיו עם הצבור בשנה⁶² וכו', שטוב יותר לאקרא במקומו כמו שאר הקהלה⁶³.

7) וכשנפול על פניו במקום שפסע, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ג העי' רלח) שיכול לומר שם תחנון בנפילת אפים בישיבה, ומה שכתב המשגיב לקמן (סי' קלא ס"ק י) שיעמוד שם ויפול על פניו, כותבו שגם אם אין לו אפשרות לשבת שם, לא יחזור למקומו, אלא יאמר תחנון בנפילת אפים בעמידה.

8) אך אם סיים שמונה עשרה כשהשי"ץ באמצע קדיש, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל שם העי' רלז) שאינו צריך לחזור מיד למקומו על מנת לומר שם 'אמן יהא שמייה רבא', כיון שדוקא קדושה יש דין לומר במקומו.

[משנ"ב שם]

וענין לקמן סימן קלא סעיף ב לענין נפילת אפים מה שכתוב שם במשנה ברורה⁶⁴.

9) שכתב שם (סי' י) שאם לא הספיק להמתין קודם נפילת אפים כשיעור הילוך ד' אמות, יאמר תחנון במקום שפסע, ואפילו בעמידה [על כל פנים כשאין אפשרות אחרת, וכדלעיל].

פסע שלש פסיעות והרחיק את עצמו ממקום תפילתו, אדרבא כוונתו להשתחוות כנגד ימין השכינה שהיא למעלה מעשרה טפחים, ואם כן יש להשתחוות כנגד ימין השכינה.

[משנ"ב ס"ק ה]

"ועל כל ישרא"ל" יאמר קש"שפתחה לפניהם⁶⁵.

4) ומסיים 'ואמרו אמן' בלשון רבים, ואף שמתפלל לעצמו בלחש מ"מ אומר 'ואמרו', וביאר המג"א (סי' סו ס"ק ז) שהכוונה על המלאכים המצויים אצלו בכל יום לשומרו.

ולאחר מכן אומר 'יהי רצון שיבנה' וכו', כמבואר ברמ"א, וגם אם השי"ץ כבר התחיל חזרת השי"ץ, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ג העי' רכד) שיאמר מיד 'יהי רצון שיבנה' וכו' [אפילו כשהשי"ץ עומד בברכת אבות], ואינו צריך להמתין מלאומרו עד סיום חזרת השי"ץ, משום שיהיוטק במצוה פטור מן המצוה. מאידך, הגרש"ז אויערבך (אשי ישראל שם) כשסיים שמונה עשרה והשי"ץ התחיל חזרת השי"ץ, היה אומר 'יהי רצון שיבנה' וכו' רק לאחר ברכת אבות, כדי שיכול לשמוע ברכה זו מהשי"ץ.

[משנ"ב ס"ק ז]

או על-כל-פנים להתקלת תפלת השי"ץ⁶⁶.

5) ובתפילת ערבית, כתב הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ג סי"ב) שימתין עד תחילת הקדיש, ובליל שבת ימתין עד שיתחיל השי"ץ ייבדלו, אך אם התחיל כבר לומר ייבדלו במקום שפסע, מוטב שימתין עד שיסיים לאומרו, ולא יפסע באמצע אמירתו.

הלכות תפילה סימן קכד

המשך מעמוד קמח

[משנ"ב ס"ק יט]

שיהא התפלה ההיא בתורת נדבה⁶⁷.

30) ובתפילות שבת ויום טוב, וכן בתפילת מוסף של ראש חודש וחול המועד, שאין מתפללים אותן בנדבה, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה רד) שאינו יכול להתנות שיהיו לנדבה, ויתפלל אותן בלי להתנות.

וגם ברכת כהנים, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ד העי' סד) שיכול לומר, אפילו על הצד שתפילה זו היא בנדבה.

[משנ"ב ס"ק יח]

כאלו אין תשענה⁶⁸.

29) אמנם לעיל (סי' נה ס"ק לב) משמע שגם כשיש רק ששה שסיימו תפילת שמונה עשרה, יכול השי"ץ להתחיל גם קדיש וגם חזרת השי"ץ, וכן כתבו הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פט"ו העי' יא ו-טו) ובתשובות שבסוף הספר מהדו"ב תשובה כב) ובשו"ת צ"ץ אליעזר (ח"ב סי' ט) בהבנת דברי המשגיב. וראה מה שכתבנו לעיל שם.